

ZANEMARENI KIPAR OSCAR NEMON

Dalibor Prančević

Sljedeće godine navršava se sto godina od rođenja Oscara Nemona, prema našem sudu neopravdano zapostavljenog hrvatskog kipara dvadesetog stoljeća. Doduše, umjetnikovo ime nije nepoznato hrvatskim piscima o umjetnosti - o njemu su pisali povjesničari umjetnosti mahom vezani uz osječki ambijent,¹ dok ga Gamulin u svom pregledu *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća* sasvim izostavlja.² Mediji su kiparu posvetili prostor prilikom inauguracije portreta Sir Winstona Churchilla što ga je Alice Nemon Stuart Hiller,³ jedna od nasljednica kiparove ostavštine i voditeljica Nemonove zaklade, poklonila Veleposlanstvu Velike Britanije u Zagrebu. Pisalo se tada o zanimljivostima iz Nemonova života, odnosno o njegovim poznanstvima s važnim ličnostima dvadesetog stoljeća, kao i o skoroj izložbi kiparova djela prigodom stote obljetnice njegova rođenja. Pred nekoliko godina najavljena je i opširna monografija s relevantnim tekstovima o njegovu životu i djelu.⁴ No, godina obilježavanja stote godišnjice umjetnikova rođenja se približila, a odgovor na pitanje - kada i gdje će Oscaru Nemonu uistinu biti priredena

izložba u Hrvatskoj, ostao je neodređen. Anglofoni kritičari, s druge strane, uglavnom prepoznaju ime Oscara Nemona, više ili manje uspješno interpretirajući njegovu umjetničku aktivnost i priređujući izložbe njegovih radova.⁵ Nadalje, iznimna su bila zalaganja savjetnice za kulturu pri Ambasadi Republike Hrvatske u Londonu, Flore Turner, koja su u prosincu 2001. godine rezultirala zanimljivom izložbom *Oscar Nemon, Osijek 1906 - Oxford 1985* (Croatian Cultural Centre, London). Tom je prilikom bilo moguće vidjeti pojedine kiparove radove, kao i fotografije njegovih javnih spomenika, te dokumentarne fotografije iz umjetnikova atelijera što ih je snimio umjetnikov sin Falcon Nemon Stuart. Zanimljivom se pokazala suradnja Flore Turner s ljudima involviranim u interpretaciju Nemonova života i djela, prvenstveno suradnja s međunarodnim savjetnikom za muzeje Peterom Cannon Brookesom, koji je napisao kratak tekst u deplijanu izložbe. Pojačanu važnost izložbi je osiguralo otvorenje u prostorijama Hrvatskog kulturnog centra prigodom službenog posjeta predsjednika Stjepana Mesića

¹ D. PINTEROVIĆ, Oskar Nemon, Osječki zbornik br. 11 (1967.); O. ŠVAJCER, Likovna kronika Osijeka 1850-1969. godine, Galerija likovnih umjetnosti Osijek, 1991.

² G. GAMULIN, Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća, Zagreb, 1999.

³ O Zakladi je moguće više saznati na www.oscarnemon.org.uk.

⁴ A.-M. KOLJANIN, Ususret stotoj obljetnici umjetnikova rođenja!, u: *Glas Slavonije*, 7. kolovoza 2004. Istraživanja za monografiju priprema Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku, odnosno viši kustos Galerije, Vlastimir Kusik.

⁵ U uvodnom tekstu izložbe što ju je *The Society of Portrait Sculptors* organizirala u svibnju 2002. u The Gallery, 28 Cork Street u Londonu, predsjednik istog društva, Anthony Stones, navodi Oscara Nemonu kao isuviše zanemarenog kipara poslijeratnog perioda. U popratnoj publikaciji izložbe *The 39th Exhibition* objavljeni su sljedeći tekstovi o Oscaru Nemonu: N. BOONHAM, Masterwork (Sigmund Freud by Oscar Nemon 1970); P. CANNON-BROOKES, Oscar Nemon: The Years in Osijek, Vienna and Brussels; N. BOONHAM, Synthesis and Realism; Working for Oscar Nemon. Vidjeti također: J. ROTHENSTEIN, Sculptures of Our Time - Oscar Nemon, katalog izložbe, Ashmolean Museum, Oxford, travanj-svibanj 1982.

Velikoj Britaniji. Događaji vezani uz osječkog kipara zaključeni su u travnju 2002. godine, kada je kipar Nigel Boonham održao predavanje naslovljeno *Suradnja s Oscarom Nemonom*. Nigel Boonham, negdašnji Nemonov pomoćnik, održao je predavanje o načinima i tehničkim karakteristikama kiparova rada te ostalim manje poznatim zanimljivostima iz života Oscara Nemona. Večer je bila organizirana u sjećanje na nedavno preminulog Oscarovog sina Falcona, koji je naslijedio očev arhiv i atelijer, a i sam je kao vrstan fotograf, skladatelj i pjesnik, bio dijelom umjetničkog svijeta. Istodobno je u Hrvatskom kulturnom centru organizirana i izložba njegovih umjetničkih fotografija.

Nabrojani projekti zasigurno su inicirali sređivanje i otvorenje atelijera Oscara Nemona (Pleasant Land, Boars Hill kraj Oxforda), koji je nakon kiparove smrti skoro sedamnaest godina ostao zatvoren za javnost, krijući zanimljiv materijal neophodan za potpunije shvaćanje Nemonove umjetničke aktivnosti. Već od 1941.

godine bilježi se prisutnost kipara i njegove obitelji na imanju Pleasant Land, na kojem će po njegovim nacrtima, kasnih šezdesetih, biti izgrađena obiteljska kuća i atelijer. Među izloženim djelima, izbor i postav kojih su načinile Flora Turner i Alice Nemon Stuart Hiller, moguće je vidjeti i studiju za *Humanity*, spomenik poginulim Židovima u Drugom svjetskom ratu koji je godine 1965. postavljen u Osijeku, kao i mnoge druge, dotada nepoznate kiparove pune plastike i reljefe.

Koji su Nemonovi počeci? Oscar Nemon (Oskar Neumann) rođen je u Osijeku 1906. godine, u židovskoj obitelji. Već zarana pokazuje izrazit likovni talent, te se u Osijeku 1923. godine bilježi njegov prvi nastup. Ivan Meštrović, tada dominantna figura našeg kiparstva, savjetovao je mladom umjetniku da upiše studij kiparstva u Parizu, gradu izrazitih suvremenih likovnih tendencija. Ipak, naredne godine, nakon stjecanja mature, suprotno savjetu priznatog kipara, Oscar Nemon odlazi u Beč gdje započinje

Oscar Nemon i Sigmund Freud, Beč, 1931.

studij pri klasi Antona Hanaka na Kunstgewerbeschule. No, pomalo krut režim studija ne zadovoljava očekivanja mladog umjetnika. Iako je pokazao oduševljenje za slikarstvo Oscara Kokoschke i koncerte Mahlerove glazbe, kipar je u Beču konstatirao nepovoljno stanje za vlastiti umjetnički razvoj što će ga navesti na napuštanje grada. U Beču će Nemon boraviti do 1927. godine kada odlazi na studij kiparstva na kraljevsku Akademiju lijepih umjetnosti u Bruxellesu. Iste godine u Bruxellesu izvodi razmjerno često citirano djelo malih dimenzija - plaketu američkog avijatičara Charlesa Lindbergha, u kojoj se uočava lakoća kompozicijskih rješenja Nemonovih malih formata kod kojih dominira čvrsta konstrukcija lica portretiranoga. Na tom i sličnim djelima prepoznaje se umjetnikova pripadnost naslijeđu *Art Deco*-a,

koje će se evidentirati i na nekim kasnijim projektima.⁶ Godine 1931. bečko je Društvo psihoanalitičara pozvalo umjetnika kako bi povodom sedamdesetpetog rođendana Sigmunda Freuda izradio njegov portret. Kako se počesto navodi kao kuriozitet, bio je to jedini put da je Freud u kasnom periodu života pristao pozirati, razlog čemu je bila maligna bolest koja mu je zahvatila čeljust. Portret, čiji se primjerak u drvu čuva u Freudovom muzeju u Hampsteadu, kipar je razrađivao do portreta u sjedećem stavu čija je konačna verzija u bronci postavljena 1970. godine nedaleko istog muzeja.⁷

U Bruxellesu će umjetnik ostati više od jednog desetljeća, u nekoliko navrata priređujući samostalne izložbe (Palais des Beaux-Arts, Galerie Monteau). Među ljudima koje je portretirao našli su se i kralj Albert I. i kraljica Astrid. Antisemitska netrpeljivost u porastu primorala je umjetnika da promijeni adresu stanovanja, te se on nekoliko godina pred izbijanje Drugoga svjetskog rata seli u Englesku gdje, uz podršku buduće supruge Patricie Villiers-Stuart i skulptorice Jessie Stonor, započinje uspješnu karijeru.

Veoma je interesantan Nemonov susret s Winstonom Churchillom, u Marakeshu 1951. godine. Slučajan susret postao je početkom prijateljstva koje će ishoditi mnogim premijerovim portretima. Među brojnim Churchillovim portretima svakako je najpoznatiji onaj što ga je kipar oblikovao 1965. godine, kao narudžbu britanske vlade povodom premijerove smrti. Brončani odljev djela danas je smješten s lijeve strane predvorja Donjeg doma britanskog parlamenta. Čitav je ulaz u Donji dom protkan simbolikom. Naime, prilikom bombardiranja Londona taj je dio parlamentarnih odaja u znatnoj mjeri bio uništen.

Oscar Nemon, Sir Winston Churchill, oko 1960.

⁶ Plaketu sličnih obilježja, no različite teme i nesigurne datacije, Alice Nemon Stuart poklonila je Institutu Henry Moore u Leedsu.

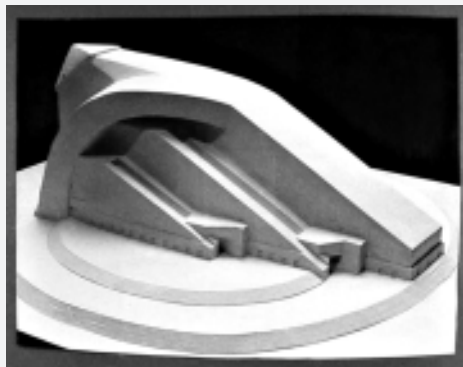
⁷ Prema navodima Nigela Boonhama, drveni primjerak kupio je Sigmund Freud 1938. godine kada je emigrirao u London. Gipsani model studije za Freudov sjedeći portret, manjih dimenzija, također se nalazi u stalnom postavu Freudova muzeja, Hampstead, London.

Lučni okvir portala sa stupovima i danas je, po želji Winstona Churchilla, ostao tek djelomično obnovljen, odnosno konzerviran kao memori-jalni objekt ratne devastacije,⁸ što nalazi rezonancu u hrpi građevinskih cigli koja se pomalja između Churchillovih nogu. S rukama postavljenim na bokove te nogom ispruženom u iskorku, Nemon je naglasio rezolutan stav ovog važnog političara, a mnogi smatraju ovaj portret jednim od najuspjelijih u mnoštvu Churchillovih portreta. Tradicija zahtijeva da članovi Konzervativne stranke, prije svojih govora, poglade lijevo stopalo u znak dobre kobi, što je dakako rezultiralo nepovoljnom reakcijom bronce.⁹

Nadalje, zanimljivo kiparsko djelo, koje svjedoči prisniji kontakt između Nemona i Churchilla, izloženo je u Churchillovom muzeju unutar Odaja Ratnog kabineta (War Cabinet Rooms), smještenih nedaleko Houses of Parliament. To je portret Oscara Nemona koji je izradio sam Winston Churchill prilikom seanse poziranja. Taj portret jedini je poznati kiparski pokušaj Winstona Churchilla koji se, kako je već poznato, amaterski bavio slikarstvom.

Nemon je, potom, portretirao i članove kraljevske kuće među kojima valja izdvojiti kraljičin portret, nedavno izliven u bronci, pohranjen u čuvaonici Houses of Parliament. Riječ je o portretu Elizabete II. kao vrlo mlade kraljice u kojem se zamjećuju stanovite reminiscencije na hijeratske portrete vladara starih civilizacija što je potencirano postavom izuzetno teške krune na kraljičinu glavu. Oblikovanje glave pokazuje umješnost kipara koji zalazi u interpretaciju lica portretirane, vrsno koristeći mogućnosti zasjenjenih mjesta i promjenljivosti njihovih karakteristika prigodom različitog osvjetljenja. Na ovom djelu prepoznamo kipara koji izvanrednom lakoćom prenosi portretne

karakteristike svog modela u djelo umjetnosti. Interesantni su i Nemonovi portreti cjelovitih figura, na kojima se opisnost tijela zanemaruje te njegova površina tretira identičnim načinom kako bi se pažnja usmjerila na lice - primarnu komunikacijsku točku. Lica su često obrađena vrlo realistički, ali ne na način suhe fizionomske replike, već je riječ o licima na kojima se očituje skulptorov stav naspram portretiranoga. S obzirom na susret s Freudom i njegovom literaturom, kao i pripadnost krugu bečkog društva dvadesetih godina, takva pojava nimalo ne čudi.

Oscar Nemon nesumnjivo je veliki portretist dvadesetog stoljeća. Sačuvani portreti veličine dlana, koji su svjedočanstva prvih kiparovih reakcija na lice koje gleda, s jedne strane, i visoko elaborirani portreti u punoj ljudskoj figuri povećanog mjerila, s druge, dva su pola koji određuju interpretaciju portretne teme u okviru njegova opusa. Umjetnikov pomni studij lica lako se zamjećuje na portretima koji zadržavaju kako anatomski tako i karakterni identifikacijski kod - bilo da je riječ o cinizmu likovnog kritičara (*Sir John Rothenstein*) ili zamišljenoj odlučnosti mladog suverena (*HM The Queen Elizabeth II*).

O. Nemon, Universal Centre of Ethics, maketa (uništeno), kasne 1930-te

⁸ Podatke dugujem Malcomu Hayu, kustosu umjetničke zbirke Houses of Parliament u Londonu. U toj se zbirci, osim više portreta Winstona Churchilla, nalaze i portreti drugih političara kao i odnosni arhiv. Navedimo primjerice Harolda Macmillana i Manny Shinwella.

⁹ M. HAY, J. RIDING, *Art in Parliament, The Permanent Collection of the House of Commons, The palace of Westminster and Jarrod Publishing, London, 1996.*, 60.

Način na koji valja dopuniti i valorizirati umjetničku aktivnost jednog kipara pokazao je britanski Institut Henry Moore iz Leedsa, koji je ove godine organizirao izložbu jednog vrlo intrigantnog Nemonova projekta.¹⁰ Kipar koji je likovnoj publici poznat prvenstveno kroz izvedbu portreta brojnih uglednika, predstavljen je ovoga puta arhitektonskim konceptom, no njegova arhitektura nije lišena skulptorskog modeliranja. Riječ je o projektu koji je Oscar Nemon nazvao *Universal Centre of Ethics*.¹¹ Kroz upit što ga postavlja sam umjetnik razvidan je karakter ove utopističke arhitektonske vizije: "Ne bi li trebalo postojati mjesto gdje bi se predstavnici svih grupa mišljenja iz svih narodnosti mogli sresti na zajedničkom tlu i tražiti, kao najvišu vezu, novu školu mišljenja koja bi, uz pomoć znanosti i umjetnosti, mogla pobijediti jalov gubitak energije i intelekta te privesti svijet k svijesti da je jedino stalan i konstruktivan napredak podudaran sa slobodom i jedinstvom?"¹² Navedena izložba bila je dokumentarnog i interpretativnog karaktera. Osim niza fotografija i crteža, publici je bio predstavljen i dokumentarni materijal (pisma, pamflet, novinski izresci), koji govori o umjetnikovoj opsesiji projektom. Nije suviše naglasiti da Nemonov projekt nastaje kasnih tridesetih godina prošlog stoljeća, dakle u doba radikalnih nacionalističkih stremjenja koja su se tada pojavila u mnogim europskim zemljama, a koja će kulminirati strahotama Drugoga svjetskog rata.¹³ Konceptualni karakter projekta naglašen je i tiskanjem pamfleta u kojem autor objašnjava opravdanost njegove izvedbe. Kipar je pamflet, koji je naslovio *Towards Moral Conviction*, odaslao mnogim ljudima, kako u Velikoj Brita-

niji, tako i u inozemstvu, apelirajući na kritički stav i mišljenja. Umjetniku je pristiglo više stotina različitih odgovora - od odobravajućih do onih koji su upozoravali na loš *tajming* projekta, odnosno onih koji su se osvrtni na činjenicu kako u povijesti nije zabilježeno da je jedna građevina spasila čovječanstvo, pa se to neće dogoditi niti u budućnosti. Unatoč tome, Nemon je svoj socijalno-utopistički projekt nastavio razrađivati i u poratnom vremenu. U okviru predstavljanja projekta zamišljeno je da umjetnik Michael Walker izvede repliku Nemonove makete, što smatramo upitnim. Naime, iako je riječ o jednom arhitektonskom projektu, smanjeno mjerilo modela odgovara proporcijama kiparove ruke. Nemon građevinu doslovno modelira, a to i jest dojam koji prevladava na seriji izloženih fotografija. Modeli, odnosno makete, fotografirani su pod različitim osvjetljenjem i iz različitih rakursa što podsjeća na pristup djelu skulptorske kvalitete. Na žalost, niti jedna od maketa nije ostala sačuvana.

Oscar Nemon, ne odveć eksponirano ime u pregledima hrvatske skulpture dvadesetog stoljeća, u svojoj domovini još uvijek čeka na pisane osvрте i retrospektivne, odnosno studijske izložbe. Izložba sličnih značajki, po svemu sudeći, neće biti priređena niti za stotu obljetnicu njegova rođenja, a hoće li se pronaći volje i sredstava da mu se zaželi dobrodošlica kući u nekoj od narednih godina preostaje nam tek vidjeti.

¹⁰ Izložbu je koordinirao Jon Wood, istraživač na Institutu Henry Moore, Leeds, uz asistenciju Lynn Thomson i Maddy Newman, studentica magisterijskog programa na Studiju skulpture Sveučilišta u Leedsu.

¹¹ Veliki dio arhivskog materijala što ga je Alice Nemon Stuart Hiller, godine 2004., poklonila Institutu Henry Moore odnosi se na ovaj projekt (vidjeti: *Guide to the Henry Moore Institute Archive*, Henry Moore Institute, 2005.).

¹² Prijevod: D. Prančević.

¹³ Veći dio kiparove šire obitelji, uključivši majku i brata, stradao je u holokaustu.